

Riigikohtunik Jüri Põllu eriarvamus Riigikohtu otsusele põhiseaduslikkuse järelevalve asjas nr 3-4-1-42-13

1. Olen nõus sellega, et kriminaalmenetluse seadustiku § 25¹ lg 2 tunnistatakse põhiseadusevastaseks ja kehtetuks osas, milles see ei näe ette tõhusat kontrollisüsteemi enne 1. jaanuari 2013 lõppenud jälitusloa alusel tehtud jälitustoimingust teavitamata jätmise jätkuva põhjendatuse üle.

2. Ma ei nõustu aga kohtuotsuse põhjendusega, et praegusel juhul riivatud põhiseaduse § 44 lg 3 esimeses lauses sätestatud põhiõigust. Põhiseaduse § 44 lg 3 esimeses lauses sätestatakse järgmist: "Eesti kodanikul on õigus seaduses sätestatud korras tutvuda tema kohta riigiasutustes ja kohalikes omavalitsustes ning riigi ja kohalike omavalitsuste arhiivides hoitavate andmetega." Kolleegiumi enamus on seisukohal, et sellest sättest tuleneb isiku õigus tema suhtes tehtud jälitustoimingust teavitamisele, kuna selline teavitamine loob eelduse enda kohta riigiasutuses hoitavate andmetega tutvumiseks. Kolleegiumi enamus seostab vaidlusaluse sätte põhiseadusevastasuse just põhiseaduse § 44 lg 3 esimese lausega (otsuse punktid 50 kuni 57 ja 70).

Arvan, et põhiseaduse § 44 lg 3 esimesest lausest sellist teavitamiskohustust ja kriminaalmenetluse seadustiku § 25¹ lg 2 põhiseadusevastasust tuletada ei saa. Arvan, et põhiseaduse § 44 lg 3 esimesest lausest tuleneb vaid isiku õigus enda taotluse alusel saada juurdepääs tema kohta ametiasutustes või arhiivides hoitavatele andmetele ning ametiasutuse või arhiivi kohustus võimaldada juurdepääs neile andmetele või põhjendada juurdepääsust keeldumist. Teha ametiasutusele või arhiivile päring ja saada vastus enda kohta ametiasutuses või arhiivis hoitavatest andmetest ei ole takistatud ka siis, kui isik ei tea, kas ametiasutuses või arhiivis leidub tema kohta andmeid.

Tuletan riigi teavitamiskohustuse ja kriminaalmenetluse seadustiku § 25¹ lg 2 põhiseadusevastasuse põhiseaduse teistest sätetest.

3. Olen nagu kohtukoosseisu enamuski seisukohal, et jälitustegevus võib riivata põhiseadusega tagatud erinevaid õigusi ja vabadusi, näiteks põhiseaduse § 26 lg-ga 1 tagatud perekonna- ja eraelu puutumatumust, aga ka põhiseaduse § 33 lg-ga 1 tagatud eluruumi, valduse ja töökoha puutumatumust, põhiseaduse § 43 lg-ga 1 tagatud sõnumisaladust, põhiseaduse §-ga 40 tagatud südametunnistuse, usu- ja mõttevabadust, põhiseaduse §-ga 42 sätestatud keeldu koguda andmeid isiku veendumuste kohta, põhiseaduse § 19 lg-ga 1 tagatud üldine vabaduspõhiõigus (vt otsuse punkt 40).

Järgnevalt põhjendan kriminaalmenetluse seadustiku vaidlusaluse sätte põhiseadusevastasust põhiseaduse nende sätete kaudu.

4. Jälitustegevus riivab alati põhiseaduse § 26 kaitsealas olevaid põhiõigusi – õigust perekonnaelu puutumatusse või õigust eraelu puutumatusse. Seda ka siis, kui samaaegselt on riivatud teisi põhiõigusi.

Põhiseaduse § 26 riive pole olematu ka siis, kui inimene ei tea tema suhtes läbi viidud jälitustoimingutest. Küll on sellisel juhul keeruline esitada kohtusse riigi vastu kahjunõuet põhiseaduse § 26 rikkumisega tekitatud mittevaralise kahju hüvitamiseks. Sellise kahjunõude esitamise õigus on tagatud põhiseaduse §-dega 15 ja 25. Praeguse näite korral on riik, kehtestades vaidlusaluse sätte, rikkunud põhiseaduse § 26, § 15, § 25 ja § 14 nende koostoimes sellega, et ei ole näinud ette tõhusat kontrollisüsteemi enne 1. jaanuari 2013 lõppenud jälitusloa alusel tehtud jälitustoimingust teavitamata jätmise jätkuva põhjendatuse üle.

5. Inimese huvi ei pea aga seisnema üksnes õigus nõuda õigusvastase jälitustegevusega tekitatud mittevaralise kahju hüvitamist kohtu kaudu.

Põhiseaduse §-s 26, samuti teistes sätetes nimetatud põhiõiguste riive kestab ka pärast jälitustegevuse lõppemist, kui kogutud andmeid säilitatakse. Aja jooksul võib ka õiguspäraselt kogutud jälitustegevusega saadud teabe säilitamine kasvada õigusvastaseks. Samuti peab isik olema vaba ohust, et jälitustegevusega kogutud andmeid võib riik mingis määramatus tulevikus kasutada mingis seoses tema vastu. Inimese huvi ei puuduta üksnes kompromiteerivaid andmeid, vaid ka muid andmeid, näiteks intiimandmeid, mida isik tahaks enda teada hoida.

Inimese huvi võib seisneda selles, et ametiasutus kustutaks tema kohta jälitustegevusega kogutud andmed.

Tulenevalt tõrjeõigusi loetlevatest põhiseaduse sätetest koostoimes põhiseaduse §-ga 14 peab seadusega olema kehtestatud regulatsioon, mis võimaldab põhiõiguste kandjal taotleda tema kohta jälitustegevusega kogutud andmete kustutamist. Selliste andmete kustutamist on aga efektiivselt võimalik taotleda vaid siis, kui on kehtestatud tõhus kontrollisüsteem jätitusloa alusel tehtud jälitustoimingust teavitamata jätmise jätkuva põhjendatuse üle. Arvan, et sellise kontrollisüsteemi puudumist mittetagav kriminaalmenetluse seadustiku § 25¹ lg 2 on vastuolus eriarvamuse punktis 4 (kohtuotsuse punktis 40) loetletud põhiõigustega koostoimes põhiseaduse §-ga 14.

Jüri Pöld